

KAPOGROSOV I MEŠTROVIĆEV KAŠTELET U SPLITU

D u š k o K e č k e m e t

Kaštelet, utvrđeni ladanjski dvor splitske obitelji Kapogrosso (Capogrosso), zatim vila Ivana Meštrovića, a danas depandansa Galerije Meštrović, zvao se u prošlosti, od 16—19. stoljeća, najčešće Castel Capogrosso, ali i Castello Capogrosso ili Casteletto.¹ Od prošloga stoljeća nadalje zvali su ga Spliciáni na našem jeziku najčešće Kaštelet Kapogrosso, ali katkada u puku Kastio i Kaštilac. U napisima spominje se ponekad inače neuobičajenim nazivima dvor, dvorac, vila, ladanjska kuća, a u Nazorovoj noveli pogrešno eremitaža, kako se tada, pod kraj prošloga i početkom ovoga stoljeća, navodno nazivao zbog jednog osamljenika koji je poput pustinjaka živio u njemu.

Kada je Meštrović uz staru crkvicu sagradio i novu, taj je građevni kompleks isključivo zvao Crikvine, smatrajući pod tim nazivom položaj dvaju crkava. U narodu naziv Crikvine označava ruševinu neke crkve (jednako kao manastirine, građina — samostan, grad). U ovom ga stoljeću redovito Spliciáni nazivaju samo Kaštelet, pogotovu otkada više ne pripada obitelji Kapogrosso, ili Meštrovićev Kaštelet.

Obitelj Capogrosso doselila se u Split iz Italije, iz Bergama, vjerojatno u drugoj polovici 15. stoljeća jer ih ranije ne nalazimo u splitskim ispravama. Tada je počeo procvat mletačke trgovine s Turcima. Roba je karavanama stizala iz bližeg i daljeg Istoka u Split, tu se utovarivala u lađe i prevozila u Veneciju a iz Venecije u zapadnu Evropu. Ta je trgovina vremenom privukla u Split veći broj obitelji iz talijanskih gradova, koje su se bavile brodarstvom i trgovinom, među kojima Capogrossove, Cavagnine, Augubije, Cupareove, Cambije, Benedettije, Milesije i druge. Od pomoraca, trgovaca i zanatlija oni postupno prelaze u posjednike, otkupljujući splitske zemlje koje su im obrađivali koloni.²

I Capogrossi, ili Kapogrosi (Jerolim Kavanjin ih čak piše slavizirano Kapogrossovići³) spominju se prvi put u Splitu 1475—1476. godine kao vlasnici brodova, trgovačkih jedrenjaka. U početku su pripadali splitskim pučanima, a ne plemićima, članovima Velikog vijeća, i ne nalazimo ih u popisu splitskih plemićkih obitelji što ih nabraja mleta-

¹ G. Novak, Povijest Splita, II knj., Split 1961. str. 112, 205.

² Isto, str. 115, 390.

³ J. Kavanjin, Poviest vandelska (Bogatstvo i uboštvo), Zagreb 1913, str. 104.

čki izvjestitelj Gianbattista Giustiniano 1553. Ipak su mnogi splitski pučani — među njima i Kapogrosi — bili imućniji od većine plemićkih obitelji, jer su se bogatili živom trgovinom, a postupno su prikupili i više posjeda od njih.

Jakov Kapogroso bio je toliko ugledan u Splitu da se 1565. spominje kao predstavnik delegacije puka u gradskoga kneza.⁴ Splitski gradski knez Marko Barbarigo izvještava mletačku vladu 1586. godine o netrpeljivosti i mržnji što vlada između pučana i plemića u gradu jer su prvi ekonomski moćniji, a drugi drže monopol svojih plemićkih povlastica. Kao najbogatije među splitskim pučanima spominje baš Kapogrosove. »Ti su plemići siromašni što se tiče imovine, ali, naduveni ispraznom ambicijom, zavide građanima, koji zbog svojih zanata i trgovine žive daleko udobnije, a od svih najbolje tri brata Capogrosso, za koje se misli, da bogatstvom premašuju svaku drugu porodicu u Dalmaciji...«⁵

Shvatljivo je da su se bogate splitske trgovačke obitelji borile da uđu u Veliko vijeće, što im je splitsko plemstvo osporavalo.⁶ Jedan od Kapogrosovih je čak bio dobio 1595. ugarsko plemstvo, ali to nije uključivalo i splitsko.

Konačno su Kapogrosovi isposlovali izravno od mletačke vlade 1666. godine imenovanje splitskim plemićima i pristup gradskom Velikom vijeću.⁷ Tada su, 1671, primljene u redove splitskih plemića i druge imućne i ugledne građanske obitelji.⁸ Jedan od razloga te tolerancije splitskog Velikog vijeća bio je ekonomski doprinos gradu tih obitelji, a drugi veoma prorijeden broj članova Velikog vijeća nakon nekoliko katastrofalnih kužnih pošasti koje su strašno pomorile grad i svele ga jednom na samih 1700 stanovnika.

Članovi obitelji Kapogroso igrali su i prije i nakon dobivanja plemstva istaknutu ulogu u splitskom javnom životu. Zanimljiv je lik trgovca i još građanina (kraj 16. i početak 17. st.) Agostina Kapogrosa koji je zamašne trgovačke poslove obavljao u Veneciji na Trgu sv. Marka i na Rialtu, a u njegovom domu u Splitu sakupljali su se ugledni splitski građani i plemići na razgovor i dogovor. Grga Novak iscrpno je obradio proces što ga je Inkvizicija vodila protiv njega od 1618. do njegove smrti 1620, optužujući ga zbog prijateljavanja i slaganja u idejama s bivšim splitskim biskupom, uglednim fizičarom i teologom, Markantunom Dominisom, s kojim je bio i u rodbinskim vezama, a koji je tada živio u emigraciji u Engleskoj.⁹

Drugi istaknuti član te splitske obitelji bio je slikar Marko Kapogroso (rođ. 1628), učenik splitskog slikara Mateja Ponzonija. Sačuvan je njegov oslikani svod oltara u splitskoj katedrali.¹⁰

⁴ G. Novak, nav. dj., str. 245.

⁵ Isto, str. 250.

⁶ Isto, str. 205, 209.

⁷ Isto, str. 203.

⁸ Isto, str. 213.

⁹ Isto, str. 111, 115, 124—127.

¹⁰ K. Prijatelj, Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Zagreb 1956, str. 71—72.

Spomenimo u 19. stoljeću i splitskog pjesnika i kulturnog javnog radnika Vicka Kapogrosa,¹¹ dok je conte Šime Capogrosso bio jedan od najpopularnijih likova Splita pred prvi svjetski rat.

Splitski se Kaštelet redovito u usmenoj predaji i u literaturi povezivao uz istaknutog pjesnika Jerolima Kavanjina (1643—1714), navodeći da je on svoju velepjesan pisao u tom ladanjskom dvoru, okružen prirodom. Čak je i ploča s njegovim stihovima što opijevaju ugodan život u prirodi postavljena na Marjanu na položaju iznad Kašteleta.¹²

Jerolim Kavanjin je, međutim, boravio u Sutivanu na Braču, gdje je sagradio ljetnikovac, i tu je pisao svoj dugi ep. S drugom ženom Perinom Marki, sestrom uglednog predsjednika Ilirske akademije u Splitu, imao je kćerku Sabu (Elizabetu) koja se 1709. udala za Nikolu Kapogrosa.¹³ Budući da je Jerolim Kavanjin bio posljednji od svoga roda, a nije imao muškoga nasljednika, preuzela je obitelj Nikole i Sabe prezime Kapogroso-Kavanjin, koje je otada nadalje zadržano. Pjesnik je, dakle, svega nekoliko godina pred smrt mogao posjećivati Kaštelet, ali je živio i stvarao u Sutivanu, a umro u Splitu.

Turci su se pod kraj 15. stoljeća sve više približavali dalmatinskoj obali i pomicali mletačku kopnenu granicu prema moru. Prve pojedinačne provale turskih četa u sam splitski teritorij uslijedile su 1500. Postojala je neposredna opasnost da Turci zauzmu Split, koji su uglavnom branile dvanaest stoljeća stare zidine Dioklecijanove palače. Splitsčani su tada upregnuli sve snage da obnove svoje gradske zidine što su okruživale zapadni dio grada i da one, bivše careve palače, prilagode novoj ratnoj strategiji.

Iako te manje turske provale nisu uspijevale ugroziti sam grad, njihove su čete pustošile po splitskim poljima uništavajući usjeve, plijenili stoku, pa i težake koje bi tu zatekli odvodili u ropstvo. Znamo tako da su teško poharali splitsku i trogirsku okolicu 1520. godine.¹⁴

Da bi obranili svoje posjede u splitskom polju i svoje težake koji ne bi imali vremena da se sklone u grad, splitski plemići i zemljoposjednici pučani grade utvrđenja na tim posjedima, tzv. kaštele, u poljima oko Žrnovnice, u Kaštelanskom polju, a u bližoj okolini grada pa i na padinama Marjana. Podignut je tako cijeli niz utvrđenih kaštela. Oko onih u Kaštelanskom polju nastanili su se stanovnici obližnjih nezaštićenih sela, dok oni bliži gradu nisu bili stalno nastavani.

Te utvrđene građevine nisu imale samo fortifikacijski značaj. Tada, u doba humanizma i renesanse, raste naglo zanimanje prema prirodi i ladanjskom životu. Tako su i ti kašteli bili ne samo utvrđenja već ujedno i gospodarske zgrade, kao i ladanjske vile ili palače u kojima su njihovi vlasnici provodili ljetne mjesece okruženi prirodom i ugodnim

¹¹ A. Jutronic, Vicko Kapogroso-Kavanjin. Mogućnosti, Split, 1961. br. 9. str. 969—975.

¹² I. Delalle, Dvorac pjesnika Kavanjina, Jutarnji list, Zagreb, 1925. br. 4944.

¹³ Č. Čičin-Sain, Oporuka Jerolima Kavanjina, Split 1951. str. 26.

¹⁴ G. Novak, nav. dj., str. 47.

društvom, kako nam to najbolje opisuje Jerolim Kavanjin živeći u svojoj vili u Sutivanu i Marko Marulić u Nečujmu.

Kaštelet splitske, još uvijek građanske, ali imućne obitelji Kapogroso sagrađen je oko 1513. godine na Mejama pod Marjanom. Mletačka je vlada odobrila te godine gradnju tog utvrđenja radi obrane od zaliježtanja turskih četa, ali i radi obrane Ciovskog kanala od gusara koji su stalno pravili neprilike splitskim trgovačkim brodovima. Stoga je odobrenje gradnje Kaštela bilo uvjetovano izdržavanjem jedne naoružane lađe za zaštitu okolice od gusara.¹⁵

Koliku je ulogu Kapogrosov Kaštelet odigrao u obrani Splita od Turaka nije nam poznato. Znademo da su Turci harali i marjanske posjede na Mejama i odrubili glavu jednom pustinjaku na Marjanu. Pod marjanskim klisurama sagrađila je u isto vrijeme i splitska obitelj Karepić kulu za obranu svojih posjeda.

U arhivu obitelji Kapogroso-Kavanjin što se čuva u Muzeju grada Splita postoje brojne isprave o zemljištima te obitelji u splitskoj okolici. Iz njih vidimo da su imali vrlo mnogo posjeda, što su ih obrađivali koloni, od kojih su mnoge zemlje neprestano kupovali i na Marjanu, posebno u plodnom predjelu Meja.¹⁶ Za mnoge od tih zemalja izričito se veli da su u blizini Kašteleta (Castello). Čini se da su teren na kojemu je sagrađen Kaštelet kupili od obitelji Nadali koji su imali još posjeda na Marjanu pa su bili i patroni crkvice sv. Jere na Marjanu.¹⁷

Testamentom načinjenim 1594. već spomenuti Agostin Kapogroso ostavlja Kaštel koji se nalazi u splitskom polju u predjelu zvanom Marjan svojoj braći i nećacima.¹⁸

Kapogrosovi, odnosno kasnije Kapogroso-Kavanjin imali su nekoliko kuća u gradu, među kojima najveću stojnu iza Općinske zgrade, sjeverno od Gradskog trga, a imali su bliže gradu, u predjelu Dobri-Lovret, gdje su posjedovali najplodnije obradive zemlje, slikoviti maleni casino, poljsku ladanjsku kućicu, po uzoru na suvremene mletačke casine u prirodi, pa zacijelo nisu stanovali u Kašteletu u kojemu nije bilo mnogo, a pogotovu ne udobnog prostora za stanovanje. Stoga je ta građevina s ograđenim dvorištem u nekoliko navrata korištena i u posebne svrhe.

Nakon završetka Kandijskog rata u drugoj polovini 17. stoljeća Kapogrosov Kaštelet nije više služio prvotnoj obrambenoj svrsi jer turska opasnost više nije prijetila gradu pa je pomalo počeo propadati. Stoga obitelj iznajmljuje Kaštelet štaviocima kože i mastioničarima jer su ti obrtnički pogoni zbog zagađivanja zraka i okoline morali djelovati podalje od grada. Ti su zanatlije bili uglavnom stranci, iz talijanskih gradova. Tako Dimitrije Marchesina iz Ankone sklapa 1679. godine najamni ugovor s Bartulom Kapogrosom za korištenje nekoliko prosto-

¹⁵ *Dujam Srećko Karaman*, Salona e Spalato, Rukopisne bilješke u Muzeju grada Splita, 30/III, str. 13—14.

¹⁶ Arhiv Capogrosso-Kavanjin, Muzej grada Splita, CC-9/XVIII str. 2 ro, 4 ro, 5, 5 ro, 6 ro, 12 ro, 13; XIX; XX; XXI; XXIII.

¹⁷ Terreni à Spalato, Seconda parte 1577—1592. Arhiv Capogrosso-Kavanjin, Muzej grada Splita CC-9/XVIII, str. 6 ro; CC-9 XX, str. 3 ro.

¹⁸ Testamento del Sig^r. Agostin Capogrosso. Isti arhiv. CC-30/IV.

rija u Kašteletu za najam od 4 dukata, 6 lira i 4 solda na godinu,¹⁹ a sav novac od najma mora se utrošiti u popravke i održavanje Kašteleta.²⁰

Slijedeće godine iznajmljen je Kaštelet drugom majstoru, Ivanu Gregu, štavioču kože iz Brindisija i njegovom drugu Lazaru Montanaru.²¹ Oni su, što zaključujemo na temelju priznanica, tu djelovali 1680. i 1681. godine, a možda i do 1688. kada datira jedna priznanica.²²

Godine 1698. iznajmljuju braća Frano i Ivan Kapogrosso Kaštelet židovskom kožaru Abramuu Kurijelu »razne prostorije u našem Kaštelu na Marjanu, da bi tu mogao štaviti kožu«, a taj će se ugovor produžiti i iduće godine.²³

Još prije sklopio je s Kapogrossovima ugovor za korištenje jednog dijela Kašteleta Zan Antonio Fustinoni, mastioničar (tangar). Ugovor je sklopljen 1685, a morao je trajati do 1690. godine.²⁴ I ovoga se puta navodi da će novac od najma biti upotrebljen za popravke Kašteleta.²⁵

Iz daljnjeg najamnog ugovora 1699. vidi se da je Ivan Kapogrosso jedan dio Kašteleta unajmio Ivanu Fustinoniju, a drugi Abramuu Kurijelu, a taj najam prima još i 1702. godine.²⁶

Iz sredine 18. stoljeća, 1753, sačuvan je ugovor Kapogrossovih samo s jednim Memom Kurijelom, štavljarem kože koji tada za svoj obrt koristi cijeli Kaštelet. Iste godine vraća Kurijel vlasniku ključ Kašteleta i napušta ga.²⁷

Mastionice (tentorie, tangarie) gruboga tkanja, raše, što su ga uglavnom upotrebljavali splitski težaci i seljaci iz okolice, spadale su

¹⁹ »... li appostamenti del Castello... cioè il luoco doue è il Forno, come anco quello all'incontro doue è la Calzina, Camere di sopra una sopra l'altra, ingresso per andar al Forno, doi Magazzeni nella Corte per andar all'Horto, et una Vanezza nel medesimo Horto sotto il Balcone...«

Stampa delli pupilli g. Signor Bartolo Capogrosso al taglio contro le Signore Livia e Nicoletta sorelle Capogrosso, nav. arhiv, str. 15.

²⁰ »nel restauro e consier del stesso Castello, e non in altro...«

²¹ »un appartamento del Castello... dalla parte dell'Orto dove è il Forno, e di sopra la Scalla, con doi Camere, et doue è la Cusina sola, et Magazzeni sotto la Salla, e la meta della Vanezza per far u pezzo d'Orticello...«

Isto, str. 16.

²² Isto, str. 40.

²³ Isto, str. 41, 42.

²⁴ »... li qu'i à basso luochi posti nel suo Castello à Margnian, quali sono tre Magazzeni, uno dentro l'altro in faccia la Porta, & anco tutti gli altri luochi attaccati à man sinistra fino al Pozo, e di sopra la Scalla li tre luochi, cioè la Salla, e due camere à man dritta, e sinistra con la Cucina, & metà della Vanezza sotto il Castello per far Orto sopra il Mar. Nelli quali Magazzeni, e luochi detto Signor Fustinoni possi far ogni foro, e fossa per impiantar una, e piu Tine, & Caldieri per l'Arte di Tentoria, che desidera far in detti luochi... Il Fustinoni potra seruirsi di tutti li Pozzi posti in detto Castello, & anco della Piscina di fuora per l'acqua li sarà necessaria per la sudetta Arte di Tentoria, in comune con li Pugliesi Conza Pelle...«

Isto, str. 37, 38.

²⁵ »... e ciò spesi per compere Materiali per concar il mede(si)mo...«
Isto, str. 39.

²⁶ Isto, str. 42.

²⁷ Libro A primo delle Affitanze delli Stabili della Nobil Famiglia Conti Capogrosso Cavagnini, str. 149, isti arhiv.

pod državni monopol, kao i štavionice kože, koja je dolazila iz Bosne, a koristili su je kožari i postolari u gradu, i gradska je uprava nadzirala njihov rad, nastojeći da se to obavlja u općini, a ne drugdje.

Još jednoj svrsi poslužio je Kaštelet na Mejama u osamnaestom stoljeću kada njegova fortifikacijska namjena nije bila više aktualna.

Karavanska trgovina preko Splita i živa aktivnost splitskoga lazareta pridonijeli su ekonomski gradu, ali su ga, vrlo često ugrozile strašnim kužnim epidemijama, uza svu rigoroznu opreznost vlasti. Tako su samo u 18. stoljeću harale Splitom kuge 1731—1732, 1763, 1764. i 1784. godine. Brojne okužene moralo se smjestiti na neki osamljeni prostor udaljen od samoga grada. Iz jedne potvrde gradskog kneza i kapetana zaključuje se da je Kapogrossov Kaštelet već 1731. bio upotrebljen kao lazaret za okužene.²⁸ Gradski knez Antonio Dolfin pismeno zahvaljuje kontu Jerolimu Capogrosso što je u vrijeme kužne epidemije 1764. ustupio svoj Kaštelet za liječenje okuženih.²⁹

I po treći put se koristi Kaštelet, po naredbi generalnog providura za zdravstvo Angela Diedo 1784, za sklapanje i liječenje okuženih. To veli Julije Bajamonti u svojoj povijesti kuge u Dalmaciji 1783—1784, navodeći tada tri bolnice za okužene: bolnicu Lučac, bolnicu Akademije i Kaštel Kapogrosso kao bolnicu za izliječene (*Ospedale de'guariti*), dakle vjerojatno za one koji su preboljeli kugu pa su morali ostati neko vrijeme izolirani i liječiti posljedice bolesti. To dokazuje i Bajamontijev podatak da su od ukupno 1264 tada umrlih Splitsana od kuge, u Kašteletu umrla samo tri.³⁰

I nakon što je pošast minula, splitski knez i kapetan Anzolo Orio pismeno zahvaljuje 1786. kontu Jerolimu Capogrosso-Kavanjinu da je svoj Kaštel, zvan Capogrosso, ustupio za liječenje u vrijeme epidemije i odobrava nadoknadu šteta što ih je tom prigodom Kaštelet podnio.³¹ Zatim je komunalni inženjer Franco Tatico načinio popis materijala što ga treba nabaviti za popravak oštećenog Kašteleta: daske, grede, crjepovi i drugo.³²

Ako se obitelj Capogrosso-Kavanjin nije ranije mnogo koristila Kašteletom za boravak, još manje ga je koristila tada u 18. stoljeću kada su u njemu bili zamazani i smrdljivi mastilački i kožarski pogoni i nakon kužnih skloništa. Da je Kaštelet u međuvremenu bio napušten i bez čuvara dokazuje i jedna prijava Nikole Kapogrossa-Kavanjina (bez

²⁸ D. S. Karaman, nav. rukopis, str. 14; Isti dokument u nav. arhivu Capogrosso-Kavanjin, st. sign. XXXVI, 2349 (1785).

²⁹ Antonio Dolfin... Nav. arhiv Capogrosso-Kavanjin, 1765, st. sign. XXXV, 2349.

³⁰ *Giulio Bajamonti*, Storia della peste che regnò in Dalmazia negli anni 1783—1784, Venezia 1786, Tabla str. 168. I u jednom izvještaju Okružnom poglavarstvu u Splitu 1832. spominje se da je u vrijeme kuge 1783—1784. Kaštel Kapogrosso služio kao provizorni lazaret. C. Fisković, Splitski lazaret, Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća, Izdanje Muzeja grada Splita 4, Split 1953, str. 35.

³¹ Kopija pisma, nav. arhiv. Sign. CC-24/X.

³² Risorciporto delli danni P. t(?) Capogrosso pelli infermi ricoverativi, 1786. Sign. CC-24/X.

datuma) komunalnoj komisiji zbog krađe svih željeza i okova na prozorima i vratima Kašteleta.³³

Čini se da se obitelj Kapogrosso ipak prihvatila popravka Kašteleta 1803. godine, od kada je sačuvan jedan trebovnik raznog materijala za popravke, ukoliko se to još nisu otezali oni potrebni popravci nakon kuge 1784. Bilo je potrebno izraditi vrata prema moru i zatvarače na njima, vrata kule, vrata što iz dvorišta s bunarom vode u veliko dvorište, obnoviti jedan balkon, vrata balkona, popraviti krov i sl.³⁴

Kaštelet je i dalje sve više propadao. Temeljitiye popravke izvršio je dr Vicko Kapogrosso-Kavanjin 1883. godine, posvetivši naročitu pažnju obnovi renesansne crkvice »Gospe od dobrog savjeta«. Obnovio je kulu i osposobio je za svoj povremeni boravak u njoj. Obnovljeno je stepenište do mora da se Kašteletu može pristupiti i odatle dolazeći ladom. U vrtu su već rodile vočke. U samu kapelicu postavljen je novi pozlaćeni oltar »najboljeg istočnjačkog stila kao što je zahtijevao stil slike« koju je naslikala kontesa Natalija Huyn iz Beča. Nacrt za oltar načinio je splitski profesor inženjer i slikar Emil Vecchietti, a izradio ga je jedan mletački zanatlija. U istom je stilu obojio kapelicu Petar Vučetić iz Lučca, zacijelo soboslikar. Otvorenje crkvice i Kašteleta nakon popravka obavljena je 26. listopada 1883. u prisustvu biskupa i brojnoga građanstva, a sama posveta crkvice obavljena je 11. prosinca iste godine odobrenjem pape Lava XIII.³⁵

Strani putopisci koji su opisivali Split i okolicu spominjali su često i ruševine Kapogrossovog Kašteleta i crkvicu u njemu. Tako Alberto Fortis spominje 1774. »ladanjsku kuću gosp. co. Capogrossa, dražesno smještena na uzvisini nad obalom«,³⁶ pa zatim Josip Modrić 1892. i R. E. Petermann 1899.³⁷

Iako je, kako smo vidjeli, 1883. Kaštelet djelomično popravljen, on je na koncu prošlog i na početku ovoga stoljeća već bio više ruševina nego građevina. Takvoga ga se sjeća iz svojih dačkih dana i opisuje kasnije pjesnik Vladimir Nazor u pripovijetci »Pustinjak« u zbirci »Priče s ostrva, iz grada i sa planine« (kasnije pod naslovom »Novele«). Bilo je to posljednje godine njegova školovanja u Splitu. Kaštelet su zvali Eremitaža, bio je vlasništvo vlastelina conte C(apogrossa), koji je dopustio da se u njemu nastani neki stranac, luteran, možda plemić prognanik ili sl., a zvali su ga pustinjakom. Za jedne oluje sklanja se mladić u Kaštelet. Spominje kulu (turanj) i zvono na njemu da samotni stanovnik Kašteleta može u potrebi dozvati pomoć. Spominje i krunu bunara u dvorištu. Otada je mladić svako predveče posjećivao pusti-

³³ Isti arhiv CC-26 XXXVI.

³⁴ Fà bisogno p(er) il Castello. 1803. Nav. arhiv CC-24/X.

³⁵ Restaurirana kapela Madonna del Buon Consiglio. List Biskupije splitske i makarske, Split 1883, br. X, str. 87. Pergamena s papinim odobrenjem ponovnog posvećenja crkvice čuva se u Muzeju grada Splita, a dio ispo-vjedaonice u obitelji Žagar u Splitu.

³⁶ Alberto Fortis, Viaggio in Dalmazia, Vol. II, Venezia 1774, str. 37.

³⁷ G. Modrić, La Dalmazia, Torino-Roma 1892, str. 123; R. Petermann, Führer durch Dalmatien, Wien 1899, str. 327.

njaka. Na sumnjičava optuživanja mještana bio je Kapogroso prisiljen da otkáže gostoprimstvo pod izlikom popravaka Kašteleta, a taj je umro u Nazorovu naručju.³⁸

Kapogrosovu slikovitu osamljenu Eremitažu spominje Nazor i u »Dnevniku« 8—9. II 1934. pod naslovom »Eremitaža na moru« i u bilješcima »Kristali i sjemenke«.³⁹

Na temelju svih navedenih podataka ipak je teško rekonstruirati prvotni izgled Kapogrosova Kašteleta budući da ga je Meštrović temeljito izmijenio. Ipak je sačuvano nekoliko skicoznih ranijih tlocrta i niz fotografija stanja prije Meštrovićeve obnove.

Najstariji je tlocrt Kašteleta na prvoj katastarskoj karti Splita i okolice nakon završetka Kandijskog rata 1675. godine mjernika Zorzijskog Calergija. Taj je tlocrt veoma sitan i jedva raspoznatljiv, ali su osnovni obrisi Kašteleta uočljivi. Na temelju njega može se zaključiti da je s glavne ceste vodio puteljak do Kašteleta, na početku kojega je, do same ceste, bila kula. Kaštelet se sastojao od zapadnog dijela koji je, prema tlocrtu, bio tek dvorište ograđeno zidom, i istočnog dijela koji se sastojao od dugačkih uskih zgrada sa sjeverne, istočne i južne strane. Na sjeveroistočnom uglu bila je isturena kula, kao i na suprotnom jugozapadnom uglu toga dijela Kašteleta, koji je od zapadne polovine bio odijeljen samo zidom. Situacija donekle odgovara današnjem izgledu istočne polovine Kašteleta, osim dugačkih zgrada s istočne i južne strane i bez porušene ulazne kule do ceste.⁴⁰

Drugi, još skicozniji tlocrt Kašteleta sačuvan je na planu prvog službenog katastra oko 1831. godine pod nazivom Castel Capogrosso. Ucertane su granice terena, pristupna kula do puta, crkvice, svjeveroistočna kula i južna kula, dok ostalih građevina (vjerojatno nekadašnjih prizemnica) nema.⁴¹

Manje stručan, premda detaljniji, također skicozni plan splitskog amatera-povjesničara Dujma Srećka Karamana pruža nam mnogo bolji pregled tlocrta Kašteleta iz vremena pod kraj prošloga ili na početku ovoga stoljeća kada su neke prizemnice mogle već biti porušene. Osim ulazne kule do puta, nacrtane su aksonometrijski kapelica i sjeveroistočna kula na kat. Istočno dvorište bilo je odijeljeno zidom u sredini kojega se nalazila druga kula. Glavni ulaz sa sjevera vodio je u istočno dvorište, a sporedni u zapadno (kao i danas). Istočno dvorište bilo je odijeljeno nekakvim zidom s dva široka prolaza, a zapadno dvorište bilo je potpuno odijeljeno zidom na sjeverni i južni dio. Južni dio toga dvorišta imao je jedan prolaz u istočnu polovicu Kašteleta, a drugi prema

³⁸ Vladimir Nazor, Pustinjak, Novele, Zagreb 1946, str. 427—453. (Priče s ostrva, iz grada i sa planina, Zagreb 1927).

³⁹ Vladimir Nazor, Kristali i sjemenke, Zagreb 1949, str. 93; Z. Mužinić, Nazor — dak i suplent u Splitu, Skolski vjesnik, Split 1968, br. 7—8, str. 38—43; M. Žeželj, Tragom pjesnika Vladimira Nazora, Zagreb 1973, str. 54—55; D. Kečkemet, Pjesnikovi splitski dani, Slobodna Dalmacija, Split, 18. VI 1969, str. 4.

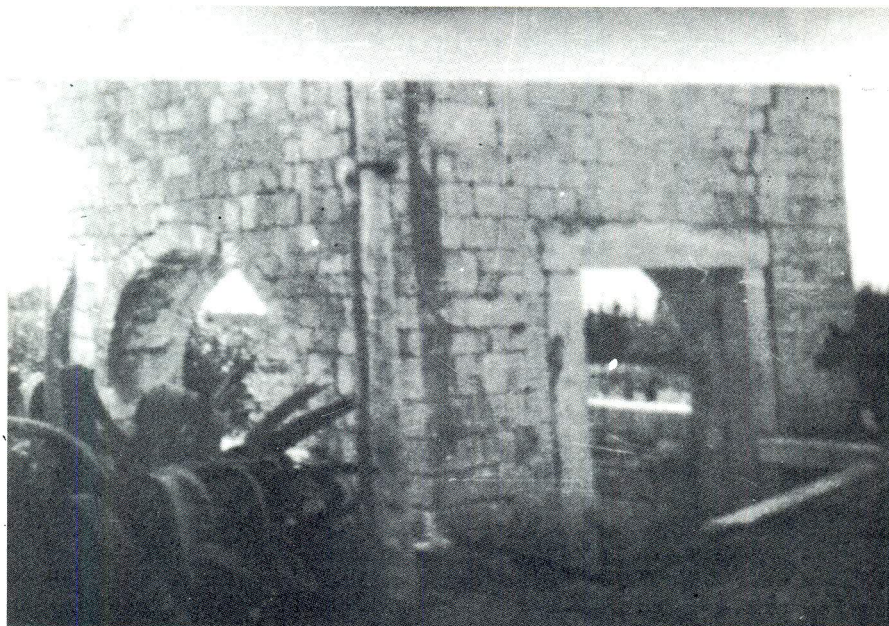
⁴⁰ Dissegno del territorio di Clissa... Opera di Zorzi Calergi... 1675. Historijski arhiv, Zadar; L. Katić, Topografske bilješke solinskog polja, Vjesnik za arheologiju dalmatinsku, sv. LII, Split 1950, str. 95.

⁴¹ Katastarska mapa. Split. Katastar mapa. Split, plan XIII.

moru. Ulaz u središnju kulu bio je s istočne strane. Pod južnim zidom i djelomično pod istočnim bio je niži zid koji je ograđivao vjerojatno obradivu površinu. Zapadno dvorište bilo je ograđeno lošijim, vjerojatno i nižim zidom koji je označen jednom linijom, a istočno solidnim višim i debljim zidom. Dakle, moglo se stanovati u sjeveroistočnoj kuli na kat i u manjoj središnjoj kuli, za koju ne znamo koliko je bila visoka.⁴²

Na fotografijama (od kojih su neke dosta nejasne) što ih je snimio inž. Doris Žagar uoči Meštrovićeve kupovine, vide se bolje neki detalji ostataka Kašteleta koji je bio u krajnje ruševnom stanju.

Ulazna kula Kašteleta prije rušenja

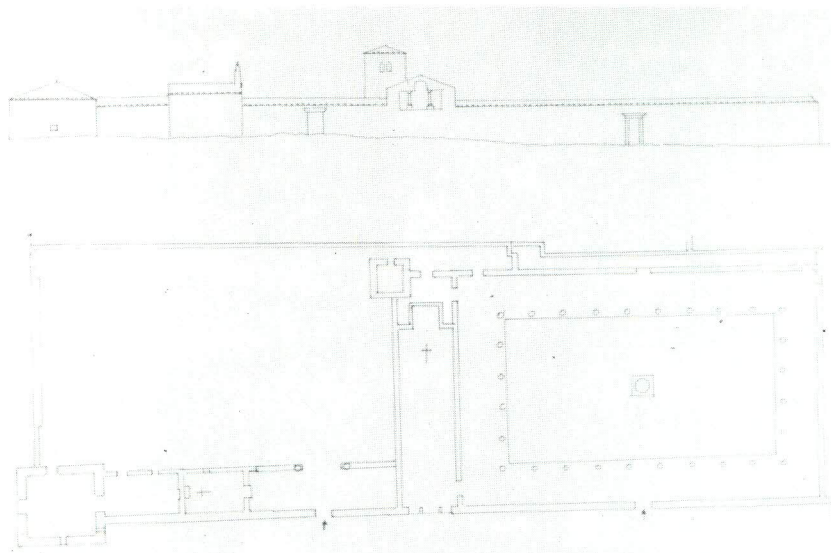
Najzanimljivija građevina, za koju je najveća šteta da ju je Meštrović dao porušiti, bila je pristupna kula do samog puta Meja. Kroz nju se prolazilo vratima s arhitravom sa sjeverne strane, a s lukom s južne. S obje bočne strane imala je široki lučni prozor. Bila je na kat, ali je tada već bio urušen krov, pod i srednji dio južnog zida u kojemu se nekada nalazio prozor. Bila je napukla i oštećena ali ju se relativno lako moglo obnoviti. Meštrović ju je uklonio zato što je bila do samog puta, a u nju se spuštalo preko nekoliko stepenica pa bi put vozilima kroz nju bio onemogućen ili otežan, iako se pristupni put

⁴² Castello Capogrosso. D. S. Karaman, Salona, str 13. Rukopisne bilješke u Muzeju grada Splita. Karaman bilježi čak i neke mjere dvorišta i ugaone zgrade.

mogao načiniti sa strane izvan kule. Bila je to u nas rijetka (ili jedinstvena) kula koja brani pristup obradivom terenu, prije samog utvrđenog kaštela.

Sjeveroistočna ugaona kula nije više imala prvi kat ni vidljivi krov, pa je vjerojatno bila otkrita. Vrata su bila iz dvorišta sa zapadne strane kule. Izvana su bili maleni niski prozori koji su mogli služiti i kao puškarnice. Zid između ugaone kule i crkvice bio je niži od današnjega, zidan od nepravilnih tesanaca.

Fotografije crkvice i središnje kule nažalost ne postoje.

Obnovljeni i dograđeni Kaštelet (Crikvine)

»Od drevnog Kaštilca Capogrosso — veli se u jednom tadašnjem novinskom članku — koji se dizao nad morem na jednom jedinstvenom položaju naših Meja, ostalo je žalibože vrlo malo. Ostali su: slabi ostaci ogradnih zidina starog Kaštilca, koje su u zadnje doba hotimično rušene, da bi se njihov patinirani kamen upotrebio za izgradnju nekog nakaznog pristupa na more; ostaci srednje južne kule do mora, koja je u zadnje vrijeme bila nekusno nadograđena i udešena za bijedno stanovanje; ostaci sjeveroistočne kule, koja je bila skoro sasvim porušena i sačuvana crkvica, koja potječe iz poznijih vremena i koja je nedavno bila »obnovljena« vrlo nestručno i nekusno.«⁴³

⁴³ U starom Kaštilcu Capogrosso u Mejama, Hrvatski glasnik, Split, III, 142, 18. VI 1940, str. 5.

Većina starih splitskih obitelji je izumrla, ili je ostao tek po koji njezin član. Kada su se pred drugi svjetski rat dvije posljednje Kapogroso-Kavanjinove udale u Italiji, prodale su Kaštelet i okolne terene splitskom graditelju Eduardu Žagaru i njegovom sinu inž. Tonku Žagaru. Novi vlasnici su zatražili od Općine da im dopusti raspodelaciju terena, da bi se iskoristio za izgradnju kuća i vila na Mejama. Općina je već prije bila odbila Kapogrosovima molbu za parcelaciju terena Kašteleta. Konzervator Ljubo Karaman usprotivio se parcelaciji

Sjeverno pročelje Kašteleta nakon obnove

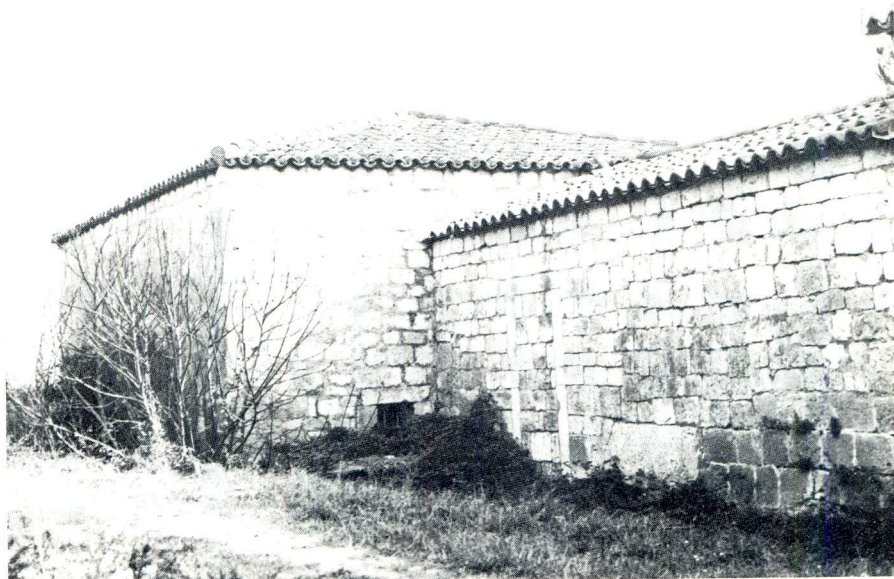
u veći broj parcela i postavio zahtjev da sam Kaštelet ostane sačuvan na najvećoj parceli. Općina je pak uvjetovala da bude sačuvana renesansna crkvice i po mogućnosti pristupna kula i drugi ostaci Kašteleta.⁴⁴

Odluka i odobrenje Općinske uprave da se oko Kašteleta odobri izgradnja izazvala je proteste i polemike u gradu, pogotovu što se Kaštelet općenito povezivao uz pjesnika Jerolima Kavanjina.⁴⁵

⁴⁴ Kavanjinov Kaštilac se pretvara u gradilišta? *Novo doba*, Split, 8 III 1938, str. 3; *Stare palače i zamci u Splitu*, *Glasnik Primorske banovine*, Split, I 1938, br. 6, str. 72.

⁴⁵ *Ante Belas*, Nad Kaštilcem Capogrosso Kavanjin na Mejama. Je li moguće? *Jadranski dnevnik*, Split 22. II 1938, str. 3, 6.

Tada je 1939. godine Ivan Meštrović, koji je upravo sagradio veliku i reprezentativnu palaču u blizini, također na Mejama, kupio od obitelji Žagar Kaštelet i teren od mora do glavnog puta. Ni Meštrović nije imao namjeru da u potpunosti sačuva i po principima zaštite spomenika konzervira ili obnovi stari Kaštelet. Njegov odnos prema povijesnim spomenicima nije uvijek bio najispravniji, što se vidjelo naročito kod postavljanja golemog kipa Grgura Ninskoga na antički Peristil, kod projektiranja Banske palače do same Dioklecijanove palače ili kod negiranja svake vrijednosti fontane na obali. On je u prvom redu htio da povijesnu građevinu, s patinom i privlačnošću prošlosti, prilagodi

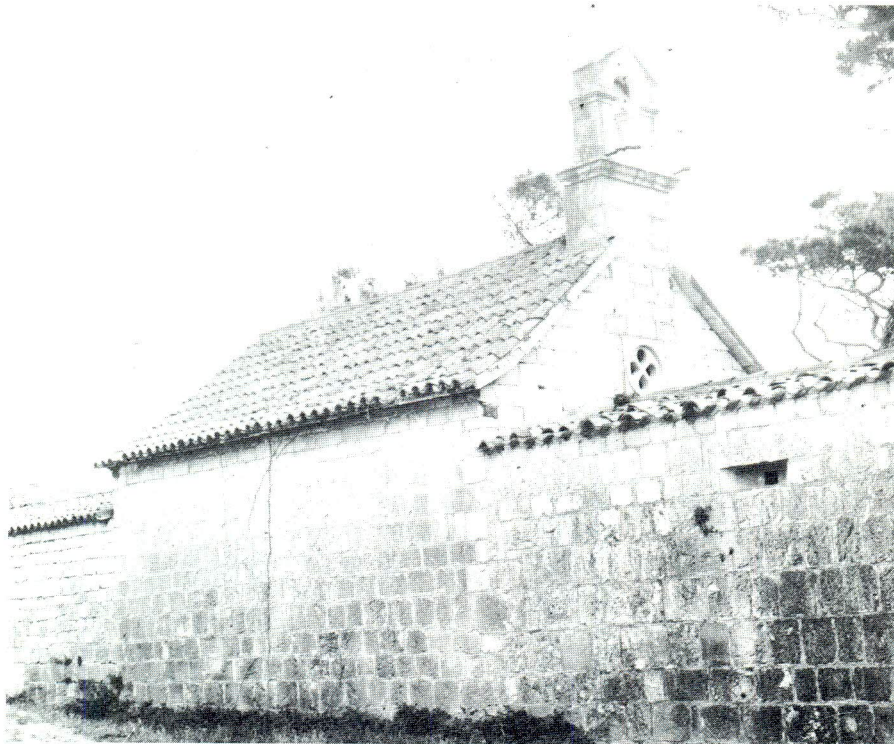
Istočna kula Kašteleta nakon obnove

svojim potrebama: izlaganju svojih skulptura i da ujedno, nedaleko velike reprezentativne palače ima slikovitu vilu u kojoj ipak nije namjeravao stanovati.

Kulturna javnost u gradu pozdravila je Meštrovićevu kupnju, oče kujući da će se tako stari Kaštelet sačuvati i obnoviti, a ujedno obogatiti Meštrovićevim djelima.⁴⁶

⁴⁶ Ante Belas, Stari dvorac se pregrađuje u hram umjetnosti, Hrvatski glasnik, Split 31. VIII 1940, str. 10.

Prema podacima iz sačuvanog arhiva građevnog poduzetnika Marina Marasovića koji je vodio radove obnove i dogradnje Kašteleta,⁴⁷ prvi troškovnici su načinjeni pod kraj 1939. godine, ali su radovi započeli u proljeće 1940. Oni su se sastojali od rušenja kule do glavnog puta, rušenja starog bunara, rušenja ogradnog zida (parapeta) južne kule, uklanjanja starog pločnika u dvorištu. Meštrović je želio da Kaštelet zadrži staru patinu, pa je kamenom tih porušenih dijelova, kao i

Renesansna crkvice Kašteleta nakon obnove

kamenom trošnih ogradnih zidova (naročito onih u zapadnom dijelu) popravljao, nadozidao ili gradio novo, tako da je danas prilično teško razlikovati staro od novoga. Stare ogradne zidove oba dijela Kašteleta je porušio i obnovio s betonskim temeljima i u većoj visini. Gradsko poglavarstvo mu je predbacilo da te preliminarne gradnje izvodi bez građevne dozvole, pa je nju naknadno zatražio 25. XI 1940.

⁴⁷ Arhiv su nasljednici M. Marasovića darovali Galeriji Meštrović u Splitu gdje se čuvaju i gdje sam ih obrađivao uz ranije postojeće nacрте iz Meštrovićeve ostavštine u istoj Galeriji.

Zatim je nadozidao južnu kulu do današnje visine da bude ujedno zvonik predviđene nove crkve. Obnovio je renesansnu crkvicu, načinivši novi krov, pod, žbukanje unutrašnjih zidova. Između južne kule i sjevernog zida sagradio je novu crkvu tlocrta oko 5 × 20 m, sa zidovima visokim 6 m i otvorenim krovijem. Zapadno dvorište popločao je starim pločama, s bunarom i krunom bunara u sredini, a sa svih strana opkolio prostranim trijemom sa 24 dorska stupa od bračkog kamena, pokrivenim otvorenim krovijem sa starim kupama kanalicama. U istočnom dvorištu obnovio je ugaonu kulu, ali samo prizemno, a od nje do crkvice dogradio malenu prizemnicu širine same crkvice. Od crkvice do nove crkve načinio je trijem. Tu su se nalazila jedina, glavna vrata Kašteleta, a druga su bila također na prvotnom položaju, vodeći u trijem zapadnog dvorišta.

U molbi Gradskom poglavarstvu za rekonstrukciju »Kaštilca« Meštrović navodi: »Zatvorena prostorija (nova crkva) služiće za smještenje drvenih skulptura, dok će se trijem upotrebiti za smještenje gipsanih modela.«⁴⁸

U kratkom opisu radova priloženom molbi za građevnu dozvolu Meštrović (odnosno građevni poduzetnik M. Marasović) vrlo sumarno navodi te radove, nastojeći postići utisak da će se vršiti uglavnom samo rekonstrukcija zidova i popravci starog Kaštilca. Ne spominje se uopće rušenje pristupne kule, a nova crkva tek kao »zatvorena prostorija«.⁴⁹

Radovi su se inače obavljali bez pristupa javnosti. Meštrović je bio vrlo škrt u davanju podataka bilo građanima bilo novinarima, a izvođici pogotovo.⁵⁰

Konzervatorski zavod, čini se, nije bio zadovoljan tako radikalnom obnovom Kašteleta, rušenjima staroga i gradnjama novoga (cijelog zapadnog dvorišta s trijemom i crkvom), pa iz jednog dokumenta možemo zaključiti da u siječnju 1941. još nije dobio građevnu dozvolu.⁵¹

Najduže su trajali radovi na trijemu zapadnog dvorišta, odnosno klesanje 28 velikih kamenih stupova s kapitelima što su izvodili Meštrovićevi pomoćnici i klesari. Ti su se stupovi klesali u susjednoj šumici kada je već rat bio počeo i Talijani okupirali grad; čak su se talijanski

⁴⁸ Molba za rekonstrukciju zidina u »Kaštilcu« 8. VI 1940. Navedeni arhiv.

⁴⁹ »Rekonstrukcija zidina u »Kaštilcu«.

Na postojećim zidovima dozidati će se sa istočne strane za cca 1 m zidovi i pokriti krovom na dvije vode. Zidovi će biti iz starog postojećeg kamena. Krov pokriven kupama kanalicama također starima.

Trijem u preostalom dijelu prostora biće na kamenim stupovima popločan i pokriven također starim kanalicama. U sredini dvorišta, koje će biti popločano starim pločnikom, biće postavljen stari bunar.

Svi ovi radovi izvešće se uglavnom od starih postojećih materijala, te će se za izvedenje ovih radova utrošiti Din 120.000.— Split, 8. juna 1940« Isti arhiv.

⁵⁰ »...Gospodin Meštrović vrlo nerado, čak nikako ne voli da govori o svojim namjerama i osnovama. Prema nama novinarima vrlo je uslužan i ljubezan, ali o svojim namjerama šuti kao — riba. Graditelji i poduzetnici ga u tom slijede i nikako neće da odaju tajne svog poslodavca...« U starom Kaštilcu Caprogrosso u Mejama, Hrvatski glasnik, Split 18. VI 1940, str. 5.

⁵¹ Nav. arhiv. 17. I 1941

vojnici smjestili pod trijemom Kašteleta, kako doznajemo iz pisama Meštrovićevih suradnika njemu u Zagreb u svibnju 1941.⁵²

Manje prostorije, dvije prizemne i jedna na katu, u južnoj kuli namjeravao je Meštrović koristiti kao svoj radni kabinet i stan čuvaru.

U novoj crkvi sv. Križa, kako ju je nazvao (a cijeli kompleks Crikvine) smjestio je Meštrović u visokoj apsidnoj niši veliko drveno Raspelo iz 1916, koje s krovnog prozora iznad sebe dobiva idealno svjetlo. (To se Raspelo neko vrijeme nalazilo u zagrebačkoj crkvi sv. Marka, ali je zbog zgražanja pučana zbog svoje ekspresionističke deformacije bilo uklonjeno i zamijenjeno jednim realističnijim). U jednoj

Nova crkva i dvorište Kašteleta

zidnoj niši istočnog zida, nasuprot ulaznim vratima, postavio je drvenu Bogorodicu s djetetom (ona je kasnije uklonjena kada su svi zidovi predviđeni da prime drvene reljefe Života Kristova). Pod trijemovima zapadnog dvorišta namjeravao je Meštrović postaviti brojne gipsane modele svojih skulptura.⁵³

U navedenom novinskom članku A. Belasa navodi se da će oltar crkve »kamenom ogradom biti odijeljen od ostalog dijela crkve«. Na

⁵² Nav. arhiv 17. I 1941, 28. V 1941.

⁵³ A. Belas, nav. dj.; R. M., Na morskoj obali kraj Splita naš poznati umetnik g. Ivan Meštrović obnavlja dvor plemićke porodice Kapogroso iz 15. stoljeća, Politika, Beograd 23. I 1941, str. 11.

jedinom sačuvanom nacrtu obnove zapadnog dijela Kašteleta s dvorištem s trijemovima i crkvom, u pročeljima i presjecima, ucrtana je na južnom dijelu crkve, umjesto današnje oltarne niše oltarna pregrada koja asocira na srednjovjekovne pluteje. Sastojala bi se od dva po 3 metra visoka kamena jonska stupa i lukom nad njima.⁵⁴

Međutim, Meštrović je ubrzo odustao od te oltarne pregrade, vjerojatno zato što bi ona donekle sprečavala pogled na veliku drvenu skulpturu Raspela, ili bi odvlačala glavnu pažnju od njega.⁵⁵

Meštrović nije odustao od ideje oltarne pregrade, pa je odlučio da jednu drugu sličnu, ali znatno manju postavi pred oltar u renesansnoj crkvi, dajući joj tako gotovo ranoromanički ugođaj. Ta se crkva restaurirala u proljeće 1941. Osim što se porušio stari i načinio novi krov, načinjena su četiri kamena stupa i kapitela s arhitravima i kamenim vijencem što su morali doći nad njima; crkvi je sazidan zvonik na preslicu (nije nam poznato što je od prvotnoga postojalo i kakav je bio). Crkva je obnovljena u proljeće 1941, stupovi i kapiteli s arhitravima su isklesani, ali nisu postavljeni.⁵⁶ Ležali su i nakon rata u kapelici, a uklonjeni kada je Općina otkupila istočni dio Kašteleta. Tom je prilikom odnesen i kameni stol u vrtu koji se sastojao od dva gotičko-renesansna stara kapitela i jednako starom profiliranom pločom na njima.

Ako nije imao zadovoljstva da duže boravi u novosagrađenoj palači na Mejama, još manje je mogao koristiti blagodati Kašteleta ili Crikvina jer je obnova dovršena nakon njegovog bijega iz Splita u Zagreb 1941. godine i to, kako smo vidjeli, ne u cijelosti.

Živeći i radeći nakon rata u Americi, Meštrović je u duhu neprestano bio povezan uz domovinu. Na zamolbu raznih institucija ili crkava izrađivao je i darivao brojne skulpture. Namisao kompletiranja ciklusa drvenih reljefa Života Kristova u crkvi u Kašteletu nikad ga nije napustila. To kao da mu je bio glavni cilj u daljnjem životu i radu. Godine 1949. traži od M. Marasovića tlocrt i dimenzije crkve, dovršavajući prije trideset godina započeti ciklus: »... Na kraju sam sa mojim ciklusom reljefa za Crikvine, a bit će ih 28, pa bih želio skicirati raspored...«⁵⁷

⁵⁴ Nacrt na ozalitu: Rekonstrukcija zidina u Kaštilcu — Meje. mj. 1 : 100. Zagreb 9/II 40 Arhiv Galerije Meštrović Split. Nacrt rekonstrukcije Kašteleta i kamenih stupova za trijem čuvaju se u arhivu Ateljea Meštrović u Zagrebu.

⁵⁵ Meštrovićev učenik i suradnik akad. kipar Andrija Krstulović koji je sudjelovao u svim tim radovima ni ne sjeća se te Meštrovićeve namjere. Stupovi i kapiteli nove oltarne pregrade namijenjene prvo novoj, a zatim vjerojatno staroj crkvi nalaze se danas u kasnijega nasljednika istočnog dijela Kašteleta, Tome Meštrovića na Mejama. Također i dva gotičko-renesansna kapitela koji su s kamenom pločom tvorili stol u vrtu, ali po svoj prilici nisu izvorno pripadali renesansnom Kašteletu, već ih je jedan od Kapogrosovih mogao donijeti iz svoje kuće u Splitu ili s nekog drugog svog posjeda i postaviti ih kao antičke ukrasne predmete u dvorište Kašteleta.

⁵⁶ Rekonstrukcija crkvice u Crikvinama. Troškovnik. 11. III 1941. (Potpisao Meštrović); Obračun za rekonstrukciju crkvice u Crikvinama — Meje. Split 21. V 1941. Arhiv Galerije Meštrović.

⁵⁷ Arhiv Ateljea Meštrović, Zagreb.

Dio unutrašnjosti nove crkve s Rospelom i reljefima Života Kristova

Neke je reljefe radio u emigraciji u vrijeme prvog svjetskog rata. Oni spadaju među najkvalitetnije i najizraženije, a odlikuju se posebnom ekspresivnošću, zaostalim elementima secesijskog stila; dva reljefa s mnogo više realizma izradio je 1927. godine; više njih uoči i u vrijeme drugog rata, a ostale je dovršio 1953. u Americi.

Godine 1947. izložio je 25 do tada izrađenih reljefa na izložbi priređenoj njemu u čast u Metropolitan Museumu u New Yorku, a Sveučilište u Syracusi (SAD) izdalo je reprezentativnu mapu s 10 od 28 reljefa, kada je cijeli ciklus dovršio 1953. godine.⁵⁸ U ovoj radnji posvećenj Kašteletu neću govoriti o samim djelima u njemu, ali napominjem da poslijeratni reljefi, izrađeni u Americi, nisu one likovne kvalitete poput ranijih jer je već stariji majstor žurio da dovrši davno započeti ciklus, pa je često radio više majstorski nego kreativno.

»Darovnim ugovorom« 31. I 1952. darovao je Ivan Meštrović svome narodu, odnosno Vladi Narodne Republike Hrvatske, između ostaloga, i Kaštelet (Crkvine) s Rospelom i 28 drvenih reljefa Života Kristova u crkvi (koje će poslati iz Amerike). Daroprimac se obvezao »adaptirati, izolirati od vlage i urediti crkvicu u Splitu, na posjedu zvanom Crkvine, kako bi se u nju mogli smjestiti, kad stignu u zemlju, drveni reljefi iz

⁵⁸ The life of Christ. Ten panels in Wood by Ivan Meštrović.

života Isusa Nazarenca i drveno raspelo«. Tražio je također služenje mise na staroslavenskom jeziku.⁵⁹

Drveni reljefi stigli su 1954. godine i postavljeni u crkvu u posebno izrađenu drvenu konstrukciju, a prema rasporedu što ga je odredio sam Meštrović.⁶⁰ Kasnije je iz Rima dopremljena i velika kamena skulptura Autora Apokalipse i smještena u zapadno dvorište.

Izložbenu opremu Galerije Meštrović i Kašteleta obavio je Konzervatorski zavod za Dalmaciju pod čijom su upravom i bile darovane zgrade i umjetnine, a zatim je Kaštelet, u sklopu Galerije Meštrović postao općinska galerijska ustanova.

Ivan Meštrović je darovnicom darovao i namijenio Galeriji Meštrović samo zapadni novoizgrađeni dio Kašteleta s novom crkvom, dok je istočni dio već ranije bio ustupio bratu Petru (Peši). Općina je otkupila i taj dio s namjerom da i njega osposobi za izlaganje skulptura, dok renesansna crkvice još čeka sanaciju i uređenje da bi se u nju i u ostali dio parka postavile prikladne Meštrovićeve skulpture.

Meštrovićev Kaštelet korišten je više godina kao prostor priredaba »Splitskog ljeta«. Za neke intimnije priredbe bio je to vrlo prikladan prostor, a za neke neprikladan. Neorganizirano korištenje nepotpuno opremljenog prostora Kašteleta imao je kao posljedicu često oštećivanje i degradiranje građevnog kompleksa i skulptura u njemu.

Godine 1959. izradila je Ustanova za parkove i nasade u Splitu hortikulturni projekt zapadnog terena pred Kašteletom, ali taj nije ostvaren, kao ni vrlo zanimljiv projekt hortikulturnog priobalnog područja od uvale Zvončaca do Vile Dalmacije 1963, koji je pred Kašteletom predviđao organizirani ružičnjak (pejzažni arhitekt Smiljan Klaić).

Iste godine izradio je Meštrovićev arhitekt Harold Bilinić Idejni projekt preuređenja Kašteleta, s neznatnim preuređenjima i dodavanjem manje stambene građevine istočno od Kašteleta, kao i podizanjem lođe nad sjeveroistočnom kulom, što srećom nije ostvareno.⁶¹

Uza sva nastojanja uprave Galerije Meštrović nisu se uspjela osigurati sredstva za odlijevanje Meštrovićevih skulptura u broncu i postavljanje u trijem zapadnog dvorišta, za postavljanje nekih skulptura u parku, za saniranje vrlo oštećene renesansne kapele i postavljanje Meštrovićeve Bogorodice s djecom na oltar (on je prvotno bio tu namijenio »Crnu Bogorodicu«, danas u Americi) i dva reljefa. Uspjelo se tek konzervirati drveno Raspelo i sve reljefe, a u toku je sanacija crkve.

Promatran s arhitektonsko-estetskog gledišta, Kapogrosov Kaštelet predstavljao je zanimljivu i tipičnu poljsku i ladanjsku fortifikaciju, skladno i slikovito postavljenu i oblikovanu.

Meštrovićeve intervencije svakako su oduzele spomeničku izvornost kompleksa građevine, pogotovu njezinog zapadnog dijela, ali su oblikovale jedan novi građevni kompleks koji je stilski u skladu s Meštrovićevim shvaćanjem ekletičke historicističke arhitekture. Tu su prisutni

⁵⁹Darovni ugovor, 26. I 1951. Arhiv Galerije Meštrović, Split.

⁶⁰Duško Kečkemet, Stari i novi Kaštelet. U povodu uređenja Galerije Meštrovićevih drvenih reljefa. Slobodna Dalmacija, Split 29. V 1954.

⁶¹Projekti u arhivu Galerije Meštrović, Split,

antički trijemovi, srednjovjekovni klaustar, također tradicionalni crkveni eksterijer i enterijer, ali sve zajedno tvori tipičnu Meštrovićevu koncepciju arhitekture, koja je u cjelini privlačna, a u novijoj revalorizaciji tradicionalnih elemenata u suvremenoj arhitekturi postaje naročito zanimljiva.

Već danas je Meštrovićev Kaštelet meta neobično velikog broja domaćih i stranih posjetilaca, a kad bude uređen i istočni njegov dio, još će dobiti na vrijednosti i privlačnosti.

LE »KAŠTELET« DE KAPOGROSO ET DE MEŠTROVIĆ A SPLIT

Duško Kečkemet

La famille patricienne de Split Capogrosso (Capogrosso) fit construire à Split, au pied du mont Marjan, dans le quartier de Meje, au-dessus de la mer, des bâtiments fortifiés d'exploitation — également maisons de campagne — connus, en ville, sous le nom de Castel Capogrosso, (en croate: Kaštelet). Les fortifications étaient devenues indispensables par la présence des Turcs qui faisaient des incursions jusqu'à la ville même de Split. Quand le danger turc fut écarté, au XVIIIes., et après l'appauvrissement de la famille Capogrosso, leur Kaštelet de Meje commença à dépérir. Ces bâtiments servirent à différents usages: comme teinturerie, tannerie, lazaret lors des épidémies, se détériorant progressivement de plus en plus.

En 1939, le sculpteur Ivan Meštrović acheta le Kaštelet, qui était en ruine, après avoir construit, à proximité, une villa particulièrement représentative. Il fit rénover la moitié orientale du Kaštelet, avec les murs d'enceinte, la tour d'angle et la petite église Renaissance, et fit détruire la tour d'accès au nord du domaine. L'autre moitié était complètement en ruine et c'est pourquoi il fit construire à sa place et suivant son propre projet, une église où il devait faire figurer le cycle de 28 reliefs en bois (qu'il sculpta entre 1917 et 1953) sur la vie du Christ, et son grand crucifix en bois datant de 1916. Devant l'église, il fit élever une cour entourée de colonnes comme un cloître traditionnel de monastère, destiné à abriter des sculptures. La rénovation du Kaštelet fut terminée en 1941 et, en 1954, les reliefs susmentionnés furent placés dans l'église. Ivan Meštrović qui, à l'époque, vivait et travaillait aux Etats-Unis, fit don du Kaštelet, comme de sa somptueuse résidence voisine — avec toutes les sculptures qui y étaient exposées — à ses compatriotes pour être transformée en galerie d'art. Depuis 1983 s'effectuent des travaux d'assainissement et de rénovation de l'ensemble du Kaštelet Meštrović et des panneaux sculptés qui s'y trouvent.